

Mozaikok Mészöly „pannon-freskójából”

A 60-as évek fiatal írógenerációjának műveiben az alkotás, az alkotóként való létezés politikai meghatározottságának személyes tapasztalatával egy időben tematizálódtak a megismerés, az elmondhatóság ontológiai kételyei. Ezek a problémák hatványozottan érvényesültek egy olyan korszakban, amikor politikai tényezők is korlátozták a költők, írók megnyilatkozási lehetőségeit, illetve műveik értelmezését. Mindez az önkifejezés új módszereivel kísérletező irányzatok születését eredményezte, melyek gyökeresen átalakították az irodalom szerzővel, az alkotás és befogadás folyamatával, illetve a mű valóságreferenciájával kapcsolatos fogalmait.

Tervezett előadásomban Mészöly Miklós művészetét korának problémáira adott válaszként értelmezve próbálom körüljárni. Ontologizáló prózája, „metaforizáló beszédmódja”¹ által elhatárolódik ugyan az aktuális politikai és társadalmi kérdések tematizálásától, a múlthoz, az irodalmi hagyományhoz való viszonyulása, illetve a közéleti szereptől való tartózkodása révén azonban egyedi, az állami kultúrpolitikával szemben álló „kulturális identitásmodellt”² közvetített.

A szerző hat évtizedre visszatekintő életműve nem egységes. A tematikát tekintve pályája elején inkább egyedi történetek újszerű technikával történő elbeszélésére esik a hangsúly, melyek ugyan már ekkor is valamilyen általánosabb érvényű tapasztalatot közvetítenek, de az elbeszélés fókuszába az egyes szereplők és életük egy-egy meghatározó tényezője kerül. Személyek, történések és körülmények olyan viszonyrendszerét jelenítik meg, amely látszólagos „egyszerisége” mellett egy mindenkori hatásmechanizmus lényegi aspektusaira világít rá.

Ezt követően, a 70-es évek körülre teszi a szakirodalom (kisebb eltérésekkel) azt az éles fordulatot, melyet elsősorban a történetyszerűség radikális háttérbe szorulásával és a fragmentumszerű, decentralizált szerkezettel jellemeznek. Ezzel párhuzamosan a művek tematikája is változik: az időskori Mészöly művészetében egy irodalmi „pannon-freskó” körvonalazódik, s a létezésélmény hiteles ábrázolásának törekvése leszűkül egy konkrét helyszínhez, Pannóniához kötődő „közérzetre”.

Az életmű említett változásait egy konkrét szempontból, a jelentésképzést előtérbe helyezve „világíthatjuk át” a metafora- és szimbólumháló vizsgálatával, mely reményeim szerint újabb adalékokkal szolgálhat a Mészöly-művek feltárásához. Habár a kritika elismeri a metafora és egyéb, a költői eszközök közé sorolt eljárások szerepét a mészölyi prózában, ezek kimerítő vizsgálatára, a szövegkohézióban betöltött szerepének kimutatására eddig nem került sor. Pedig az életmű alakulása – a cselekmény fokozatos háttérbe szorulása, amely a modernitásig a szöveg alapvető összetartó tényezője volt, illetve ezzel párhuzamosan és következményeképpen a szövegek egyre nagyobb mértékű szemantikai terheltsége – indokolttá teszi a szövegkohéziót biztosító alternatív lehetőségek, a kiépülő szemantikai hálózat (ide sorolva a szimbólumok, hasonlatok és

¹ THOMKA Beáta: *Mészöly Miklós*. Kalligram, Pozsony, 1995. 16.

² THOMKA Beáta: *Prózaik archívum: szövegközi műveletek*. Kijárat Kiadó, Budapest, 2007. 70

metaforák rendszerét, a mézőlyi idő- és térkezelésben rejlő jelentéstani többletet) tüzetesebb elemzését.

A szimbolizáció egész életműre kiterjedő áttekintése rávilágíthat a művek újraértelmezésének lehetőségére egy tágabb kontextus keretei között, mely szövegvilágban nem csak a szerző személye, hanem az életművön végighaladó jelképek is sajátos értelem-többletet hordozó összefüggést teremtenek. Az ilyen irányú vizsgálatok érvényét maga Mézőly is alátámasztotta a novellák újraválogatásával, új összetételű kötetekben való kiadásával. Korábbi írásainak újraértelmezett összekapcsolásában egy átfogó „irodalmi pannon-freskó” megteremtésének lehetőségét látta, s ebben a folyamatban kiemelt szerepet kapnak az olyan motívum- és szimbólumrendszerek, melyek összefüggő láncolatként tartják egybe a szövegkorpusz egészét, és rejtett „hermeneutikai irányjelzőként”³ mutatnak rá a re-interpretáció lehetőségeinek fő irányaira.

Az előadásban ebbe a kutatási keretbe ágyazva próbálom körüljárni a *Szárnyas lovak* című kötet értelmezési lehetőségeit, röviden kitérve annak „utóéletére”, vagyis arra, hogy milyen módon kapcsolódik a „pannon-korszak” köteteihez.

FARKAS Zsuzsanna

³ RIFFATERRE, Michel: A fikció tudattalanja = THOMKA Beáta (szerk.): *Narratívák 2.: Történet és fikció*. Kijárat, Budapest, 1998, 62.